

Дана 8. 8. 2011. навршава се 82. година од смрти једног од највећих Срба. Др Арчибалд Рајс није био Србин по рођењу, већ по опредељењу. Већи део живота провео је у Србији, и поред непријатности кроз које је прошао, истрајао је у својој наклоности према Србима. Оставио нам је тестамент „Чујте Срби!“ оригинални назив „*Ecoutez, Serbes!*“ који је објављен након његове смрти.

Швајцарац у Србији

Др Рудолф Арчибалд Рајс (нем. *Rudolph Archibald Reiss*) рођен је 8. јула 1875. године у месту Хехцберг у немачкој покрајини Бајден. Рођен је као осмо од десеторо деце велепоседника Фердинанда Рајса и Паулине Забине Ане Габријеле. Основно и средње образовање завршио је у Немачкој, а након тога универзитетско образовање је наставио у Швајцарској. Докторирао је у 22. години стекавши звање доктора хемије. Усавршавао је фотографију и форензику и радио на Универзитету у Лозани. Стекао је швајцарско држављанство и 1906. године именован је за редовног професора. Бавио се научним радом и важио је за угледног криминолога. Био је оснивач првог академског програма форензичке науке и Института криминалистике при Универзитету у Лозани.

Арчибалд Рајс је дошао први пут у Србију у августу 1914. године, на позив српске владе, као неутрални посматрач како би истражио злочине које су Аустро-Угари, Немци и Бугари спровели над српским цивилима на почетку Првог светског рата. У то време моћна Аустро-Угарска је уз помоћ Ватикана и Аустријске, Немачке и Бугарске штампе ширила лажи о Србима, представљајући их као дивљаке, пљачкаше и убице. Др Рајс је спроводио истрагу саслушавањем аустро-угарских заробљеника и вршењем техничких испитивања на терену где је прегледао рањенике, лешеве и обављао разговоре са локалним становништвом. Дошао је до супротног закључка, Срби су се борили часно уз поштовање хуманитарног права. Према заробљеницима су се опходили достојанствено

уз пуно уважавање међународних конвенција о поступању са ратним заробљеницима. Захваљујући Рајсовом раду, његовој храбрости и праведности, свет је упознат са злочинима оних који су своје жртве покушавали да прикажу као злочинце. Арчибалд Рајс је саставио документоване извештаје, који су говорили о злочима аустро-угарске војске на подручју Србије. Своје извештаје овај угледни професор криминалистике, објавио је у многим европским новинама, што је омогућило да се сазна права истина.

Искрени пријатељ

Др Арчибалд Рајс се прогласио за добровољца и по његовим речима постао „швајцарски добровољац српске војске, друг величанствених ратника Шумадије, Дунава, Мораве, Тимока и Вардара“. Период од 1914. године до 1918. провео је на фронтима са српском војском, заједно са својим сарадником Алфредом Фавратом.

Учествовао је у одступању у Албанију, а затим је на Солунском фронту сведочио дешавањима, боравећи на опасним местима уз војнике, како би саставио извештаје. Лично се ангажовао око збрињавања српске сирочади у Швајцарској, и помоћи српском становништву које је остало у окупираној земљи. После пробоја Солунског фронта 15. септембра 1918. године, обавио је увиђаје и у свим местима кроз које је пролазио. За време Првог светског рата написао је 2 књиге и око 800 чланака о Србима, којима је свету приказао и документовао злодела која су учињена од стране Аустро-Угара, Немаца и Бугара. Вратио се у Београд са ослободиоцима 1. новембра 1918. године. Угледни и имућни професор дао је оставку Универзитету у Лозани, решен да живот настави у Србији уз српске јунаке и пријатеље.

Краљ Александар Први, поклатио је Рајсу плац на Топчидеру, у улици Булевар војводе Мишића 73, на коме је он изградио кућу. Кућа је изграђена према пројекту грађевинара Лазара Лацковића 1921. године, по узору на традиционалне шумадијске куће. Арчибалд Рајс је свој дом назвао вила Добро поље у знак сећања на место у Македонији, где се одиграла једна од пресудних битака на Солунском фронту.

После рата посветио се раду на модернизацији и развоју српске државе. Пре свега zaloжио се за школовање 300 српске сирочади у Женеви. Захваљујући Рајсу, криминалистичка техника при Министарству унутрашњих послова, била је на високом нивоу у то време. Осим Министарства унутрашњих послова учествовао је у раду и Министарства иностраних послова, одсеку за документацију ратних злочина. Једно време је радио и као вештак за фалсификоване новчанице у Народној банци у Београду. Био је члан делегације југословенске владе на Мировној конференцији у Паризу.

Др Арчибалд Рајс је добио медаљу за храброст, међутим, увек је истицао да му је једина награда захвалност српског народа.

Извађено срце

Одушевљење Србијом почиње да поприма неке нове елементе у послератном периоду. Др Арчибалд Рајс је доживео многобројне увреде од стране српских политичара и „интелектуалаца“. Сукобио се са члановима владе а пре свега са тадашњим премијером Николом Пашићем. Критиковао је понашање власти према бившим борцима и ратним инвалидима. Потпуно се разочарао појавама у друштвеном и политичком животу. Не желећи да учествује у сплеткама др Рајс је одлучио да се повуче са јавне сцене. Живео је скромно у вили Добро поље.

8. августа 1929. године жестоко се посвађао са бившим министром Миланом Капетановићем, корупционашем и ратним профитером који је рат провео у иностранству. Након те свађе др Рајс је умро, према речима сведока тог сукоба, срце му је препукло од увреде, и пао је покушен речима. Арчибалд Рајс је уз највише државне и црквене почести сахрањен на Топчидерском гробљу у Београду 10. августа 1929. године.

У његовом писаном тестаменту налазиле су се и следеће речи: „...Што се тиче мојих смртних остатака, желим да се отвори моје тело, како би се из њега извадило срце; да се то срце стави у бокал и једном приликом однесе на Кајмакчалан, где ће се, без закопавања, ставити поред цркvice. Ја сам волео српску земљу и драга ми је помисао да ће моје срце почивати и нестати на најпоноснијем врху српских земаља, близу другова које сам гледао како умиру.“

Жеља му је услишена и срце др Арчибалда Рајса пренето на Кајмакчалан. Нажалост почетком Другог светског рата бугарски фашисти су након окупације Македоније сломили мермерну урну и склонили срце Арчибалда Рајса.

Након Другог светског рата држава је национализовала имовину др Арчибалда Рајса. Вила Добро поље је постала дечији диспансер, а затим су се 1963. године у њу уселили станари, који ту још увек живе. Објект је данас заштићено културно добро града Београда, међутим имовинско-правни односи већ годинама нису решени.

Чујте Срби! Чувајте се себе

1. јуна 1928. године др Рајс је завршио књигу Чујте Срби! која је документ о времену од 1918. до 1928. године. Текст написан на француском језику и откуцан на машини, Арчибалд Рајс је оставио као посмртно завештање. Његова књига је међутим, штампана тек 2004. у већем тиражу. Познавајући у душу српски народ и прилике тог времена наш добронамерни пријатељ је са правом проценио да текст не треба да објављује за свога живота. У тексту је Рајс открио сав неморал тадашњих политичара и интелигенције. Његова намера је била да укаже народу на све негативне појаве у послератном друштву које је он увидео и које су по његовом мишљењу представљале претњу за будућност земље коју је искрено волео.

У уводном делу књиге др Арчибалд Рајс објашњава емоције којима је вођен: „ Био сам с вама када сте били у невољи. Делио сам с вама те патње и, да бих то могао, жртвовао сам сјајан живот и веома лепу каријеру која је много обећавала. Заволео сам вас јер сам на делу видео ваше људе из народа у биткама и пресудним тренуцима, када се препознаје истински карактер неке нације. Заволео сам вас и због жртава које сам ради вас поднео, јер за људе и ствари се у толико јаче везујемо у колико нас то везивање кошта жртвовања. Видео сам вам међутим, и мане, мане које су се ужасно исказале после рата. Неке ваше мане ће, ако их не отклоните, бити погубне по вашу нацију. Не бих вам био пријатељ ако не бих повикао „чувајте се“ и ако вам не бих уз врлине, које су истински и лепе, указао, као у огледалу, на ваше лоше стране. Нећу скрити од вас ништа битно од онога што сам видео, јер прави пријатељ није онај који вам ласка, већ онај који вам каже истину, целу истину.

Тестамент Арчибалда Рајса

Пише: Драгана Трифковић
петак, 05 август 2011 22:06

